

**Inwentaryzacja przyrodnicza atrakcyjnych
okazów w projekcie EKO-GRUPY - GRUPY
ODNOWY WSI WARMII I MAZUR DBAJA O
ŚRODOWISKO UM.NR 2175/2015/Wn-14/EE-il/D**

Wykonał: Andrzej Ryś

I. Wstęp

Inwentaryzacja przyrodnicza zlecona przez TPD Morąg ma na celu opisanie jałowców pospolitych *Juniperus communis* L. rosnących na obszarze przedstawionym na (ryc.1) wzdłuż drogi gminnej przebiegającej przez grunty rolne i leśne położone na terenie obrębu ewidencyjnego Lipowiec w gminie Szczytno. Wyżej wymieniona droga biegnie z Lipowca do Leśniczówki Wesoły Grunt. Oprócz egzemplarzy będącymi pomnikami przyrody opisano również wszystkie pozostałe jałowce rosnące na waloryzowanym obszarze. W przyszłości zastąpią one rosnące obecnie stare i chorujące osobniki.

Ryc nr 1. Teren objęty inwentaryzacją.

II. Charakterystyka przyrodniczo-botaniczna jałowca pospolitego.

Łacińska nazwa *Juniperus* pochodzi od rzymskiej nazwy jałowca sabińskiego używanego w średniowieczu jako środek poronny (łac. *iuvēnis* = młoda kobieta, *parere* = rodzić). Nazwa Polska wywodzi się prawdopodobnie od słabych, lichych, jałowych siedlisk, na których najczęściej rośnie. Na Mazurach, Warmii i Kaszubach mówiono na niego "kadyk", co wywodzi się od staropruskiego "kadegis".

Jest to iglasty wiecznie zielony krzew rzadziej drzewo z rodziny cyprysowatych. Występuje w Europie, Azji i Ameryce Północnej. Występuje również w górach Afryki

Północnej. W Polsce występuje we wszystkich regionach od morza po najwyższe partie gór. Najliczniej występuje w Polsce północno-wschodniej, na Mazowszu i w okolicach Bydgoszczy. Unika tereny intensywnie użytkowane rolniczo: Wielkopolska, Żuławy itp.

Największy obecnie na świecie jałowiec rośnie w Szwecji i ma obwód na wysokości piersi, czyli tzw. pierśnicy (1,3 m od gruntu) 2,8 m. W Polsce rósł osobnik o obwodzie 3,02 m w pierśnicy, który w roku 1958 wyrócił się i przestał żyć. Obecnie w Polsce najgrubszy jałowiec ma obwód w pierśnicy 134 cm. Na ogół dorastają max do 10-15 m wysokości, ale zdarzały się osobniki mające ponad 20 m.

Wiek najstarszych okazów rosnących w trudnych warunkach północnej Skandynawii oszacowano na ponad 1000 lat. W Polsce najstarszy jałowiec rosnący w okolicy Suchedniowa zmarł w 1974 roku a jego wiek oszacowano na około 600 lat.

Rozmnażają się poprzez nasiona znajdujące się w szyszkogodach, które wytwarzają już w wieku 5 lat. Najobficiej owocują w wieku 20-30 lat. Warto przy tym podkreślić, że jest to gatunek dwupienny co oznacza, że w populacji jałowców występują oddzielnie osobniki żeńskie i męskie. Zjawisko jednopienności zdarza się bardzo rzadko.

Na podstawie szczątków kopalnych określa się, że jałowiec pospolity pojawił się na Ziemi 4,6 - 0,3 mln, a w Polsce około 13 tys lat temu. Określa się, że jego liczebność i zasięg od czasów średniowiecznych dzięki ludzkiej działalności gospodarczej wzrasta.

III. Znaczenie gospodarczo-kulturowe jałowca w Polsce i na świecie.

Jałowiec pospolity to gatunek, który ma bardzo duże znaczenie gospodarcze i kulturowe dla człowieka. Wykorzystywany był i jest przede wszystkim w lecznictwie. Uważa się wręcz, że jest roślina, która pomaga na wszystkie choroby. Szyszkogody używane już były w czasach prehistorycznych jako leki rozgrzewające, ściągające, na bóle brzucha i w klatce piersiowej. Stosowany również jest przez weterynarzy w leczeniu zwierząt.

Jest to również roślina jadalna stosowana jako przyprawa do wielu potraw i wyrobów spożywczych: bigos, dziczyzna, kiełbasy; do wyrobu napoi takich jak piwo kozicowe na Kurpiach, czy "gin" w Wielkiej Brytanii. Stosowany często w trakcie wędzenia ryb, wyrobów mięsnych i serów.

Ma ponadto zastosowanie jako cenny surowiec drzewny oraz jako roślina ozdobna. W leśnictwie uważa się, że jego obecność na ubogich siedliskach zwiększa przyrost masy drzewnej sosny o 15%. Do dziś rybacy zanurzają w wodzie wiązki jałowca na tarliskach uklei, które chętnie składają w nich ikrę, w celu zwiększenia jej liczebności w myśl zasady, że im więcej uklei tym więcej sandacza. Na wsiach surowiec drzewny w tym korzenie jałowca służyły do wyrobów rękodzielniczych i korzenioplastyki. Kłujące gałązki wykładano w stodołach i spichlerzach jako zabezpieczenie przed gryzoniami.

W Polsce w tradycji ludowej jałowiec uważany był za roślinę dobrą, sprzyjającą ludziom i bogom. W okresie chrześcijaństwa poświęcone laski z jałowca skutecznie odpędzały diabła. W ostatnim dniu listopada w trakcie trwania obchodów dnia Świętego Andrzeja panny o północy szły do lasu i zrywały po ciemku gałązkę jałowca wypowiadając zaklęcie "*Rwę cię pięcioma palcami, szóstą dłonią, niech mnie od dziś chłopcy gonią*". Po czym szybko biegły do domu by zobaczyć (nie oglądając się za siebie ani nie patrząc na gałązkę) co urwały. Gałązka zielona wróżyła kawalera, żółknąca – wdowca, a uschnięta zupełnie – starego dziada.

IV. Wyniki inwentaryzacji.

Inwentaryzacja przyrodnicza polegała przede wszystkim na policzeniu i pomiarzeniu wszystkich okazów jałowców oraz opisanu ich stanu zdrowotnego. Poniżej w tabeli nr 1 przedstawiono wyniki inwentaryzacji:

Tabela nr 1.

Nr obiektu ¹	Ilość osobników w szt	Obwód w cm	Wysokość w m	Stan zdrowotny
1	6	od 10 do 38	od 3 do 5,5	średni
2	17	poniżej 10 cm	0,5 do 2	dobry
3	12	poniżej 10 cm	od 0,4 do 1	dobry
4	16	poniżej 10 cm	od 0,4 do 1	dobry
5	23	2 osobniki po 11 cm, reszta poniżej 10 cm	od 0,5 do 2	dobry
6	1	57	5,2	średni
7	6	poniżej 10 cm	od 0,3 do 0,7	dobry
8	1	18	3,3	dobry
9	1	78	6,2	średni
10	2	49, 53	max 5,1	dobry
11	2	78, 86	max 5,8	zły
12	2	90, 117	max 6,8	bardzo dobry
13	1	102	6,5	bardzo dobry
14	3	55, 70, 110	max 6,1	dobry
15	22	w tym 7 os od 10 do 46; reszta poniżej 10 cm	max 4	bardzo dobry
16	19	dwa grube: 87 i 57; reszta od 12 do 35	max 6	dwa grube stan średni; reszta dobry
17	46	16 os od 10 do 28; reszta poniżej 10 cm	max 3	dobry

1) obiekt oznacza pojedynczego osobnika lub ich grupę

Do inwentaryzacji oprócz obiektów, które były ogrodzone i oznakowane tabliczkami "Pomnik przyrody" opisano również osobniki, które nie były okazałe, ale w przyszłości mogą zastąpić obecnie żyjące. Tym bardziej, że stan zdrowotny niektórych największych i najstarszych osobników jest zły lub średni.

Wg różnych źródeł najstarszy i największy w opisywanej pomnikowej alei egzemplarz jałowca umarł w 1990 lub 1993 roku. Jego wiek oszacowano na 225 lat, miał 13,7 m wysokości i obwód ponad 2 m - dokładnie 205 cm, czyli 64,4 grubości na wysokości 130 cm od ziemi. Na podstawie tych danych można oszacować, że najstarsze obecnie żyjące w alei jałowce mają około 150 lat.

Ponadto w trakcie inwentaryzacji na jednym z jałowców rosnących na obiekcie nr 16 odnaleziono bardzo rzadkiego grzyba (fot nr 1) z rodzaju drobnoporek o łacińskiej nazwie *Oligoporus balsameus*. W Polsce gatunek ten znaleziono tylko w kilku miejscach (max do 10

stwierdzeń). Według dr Dariusza Karasińskiego z Instytutu Botaniki PAN w Krakowie, który dokonał oznaczenia tego grzyba (jest to najlepszym w Polsce mykolog specjalizujący się w badaniach grzybów rosnących na drewnie) - cytat: "Oligoporus balsameus to nie jest jeden gatunek lecz kompleks bardzo blisko spokrewnionych i bardzo trudnych do odróżnienia gatunków. Jednak do tej pory nie zostało to rozpracowane z użyciem metod molekularnych więc pozostaje używać nazwy Oligoporus balsameus (lub synonimicznej - Postia balsamea). W przyszłości może się jednak okazać, że to co Pan znalazł na jałowcu to nie jest Oligoporus balsameus sensu stricto lecz jakiś jego bliski krewniak (dotychczas nie opisany pod własną nazwą)."

W przyszłości może zatem okazać się, że jest to nowy gatunek dla Polski a nawet może świata. Dlatego warto zapewnić mu jak najlepsze warunki do rozwoju i trwania jak najdłużej na odnalezionym stanowisku.

Fot nr 2. Bardzo rzadki gatunek grzyba z rodzaju drobnoporek *Oligoporus balsameus*

V. Podsumowanie

Mając na uwadze znaczenie, wartość i wyjątkowość gatunku jakim jest jałowiec pospolity z całą pewnością warto i trzeba pilnie zaopiekować się obiektem przyrodniczym jakim jest "Aleja Jałowców w Lipowcu" (fot nr 2) położonym na terenie gminy Szczytno.

Najokazalsze jałowce rosną na obiektach 12, 13, 14 i 15. Najgrubszy (117cm obwodu na wysokości 130 cm) od ziemi, jednocześnie najwyższy (6,8 m) i najzdrowszy osobnik rośnie na obiekcie nr 12. Jego wiek można oszacować na około 140 - 160 lat.

Na wszystkich obiektach należy pilnie wykonać zabiegi konserwatorsko-pielęgnacyjne, polegające głównie na usunięciu martwych gałęzi i konarów oraz doświetleniu jałowców. Ponadto należy całą aleję wykaszać regularnie 2 razy w roku z bezwzględnym warunkiem usuwania pozyskanej biomasy. Dzięki temu istnieje duża szansa na odtworzenie ciepłolubnych muraw napiaskowych siedliska unijnego z rzadkimi gatunkami roślin. Wszystkie w/w zabiegi należy wykonać pod nadzorem specjalisty-eksperta. Należy przy tym uwzględnić również wymagania ekologiczne opisanego wyżej bardzo rzadkiego grzyba.

Fot nr 2. Pomnik przyrody "Aleja Jałowców w Lipowcu.

Załącznik graficzny.
Fotografie wszystkich 17 obiektów.

Obiekt nr 1

Obiekt nr 2

Obiekt nr 3

Obiekt nr 4

Obiekt nr 5

Obiekt nr 6

Obiekt nr 7

Obiekt nr 8

Obiekt nr 9

Obiekt nr 10

Obiekt nr 11

Obiekt nr 12

Obiekt nr 13

Obiekt nr 14

Obiekt nr 15

Obiekt nr 16

Obiekt nr 17